

ÖZEL SAYI: 50

HECE

BİYOĞRAFI

ÖZEL SAYISI

CİLT I

HECE DERGİSİ ÖZEL SAYILARI

1- TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜ	26- İSLÂM MEDENİYETİ
2- TÜRK ŞİİRİ	27- ORHAN KEMAL
3- AHMET HAMDİ TANPINAR	28- BATI MEDENİYETİ
4- TÜRK ROMANI	29- PEYAMİ SAFA
5- DİRİLİŞ VE SEZÂİ KARAKOÇ	30- GÜNLÜK
6- ELEŞTİRİ	31- ALİYA İZZETBEGOVİÇ
7- EDEBİYAT DERGİSİ VE NURİ PAKDİL	32- DİJİTAL/SAYISAL KÜLTÜR
8- HAYAT, EDEBİYAT, SİYASET	33- AHMET HAŞİM
9- BÜYÜK DOĞU VE NECİP FAZIL KISAKÜREK	34- AFRİKA
10- ÇOCUK EDEBİYATI	35- SABAHATTİN ALİ
11- HAREKET VE NURETTİN TOPÇU	36- TÜRK EDEBİYATINDA POLEMİKLER
12- MEKTUP	37- ÖMER SEYFETTİN
13- NÂZİM HİKMET	38- KARL MARX
14- CAHİT ZARİFOĞLU	39- AKİF İNAN
15- MEHMED ÂKİF ERSOY	40- DENEME
16- MODERNİZMDEN POSTMODERNİZME	41- ALAEDDİN ÖZDENÖREN
17- YAHYA KEMAL BEYATLI	42- SANAT
18- ŞEHİRLERİN DİLİ	43- DOSTOYEVSKİ
19- CEMİL MERİÇ	44- KUDÜS
20- YERLİLİK	45- SAİT FAİK
21- RASİM ÖZDENÖREN	46- MİTOLOJİ
22- GEZİ	47- İSMET ÖZEL
23- KEMAL TAHİR	48- TÜRK SINEMASI
24- MEDENİYET	49- OĞUZ ATAY
25- MUHAMMED İKBÂL	

Zeynep Hilal Özder, İllüstrasyon, 6

Yakup Öztürk, Biyografik Sorulara Muhatap Ararken, 7

19 TANIM, TARİF VE TEORİSİYLE BİYOGRAFI-OTOBİYOGRAFI

Gonca Gökalt Alpaskan, Özyaşamöyküsü: Kuram, Sınırlar, Geçişlilikler, Tarihçe, 21

Haluk Öner, Biyografi: Türe Dair Kavramsal Bir Deneme, 80

Ömer Faruk Ateş, Bir Yaşamı Yazmanın Yollarını Aramak, 90

Selçuk Atay, Anlatı mı Tarih mi? Biyografinin Meşruiyet Zemini Üzerine, 109

Ali Okumuş, Hellen ve Roma Edebiyatında Biyografi Yazımı, 122

Saniye Köker, Antik Yunan'dan Modern Zamanlara İnsanın Kendi'ni Bilmesinde

Değişen Yöntem ve Amaçlar, 146

Adnan Özer, İspanyol Edebiyatı'nda Biyografi Türünün Filizlenmesine Dair Birkaç Söz, 162

Fatih Tepebaşılı, Otobiyoğrafı Türü ve Alman Edebiyatı Bilimi, 165

Birsan Karaca, Rus Edebiyatında Biyografi Türünün Gelişim Süreci Üzerine Düşünceler, 192

Mehmet Kurtoğlu, Eşsiz Bir Biyografi Yazarı Stefan Zweig, 207

Ali Galip Yener, Edebî Biyografi Türü ve Kafka Biyografisi Üzerine, 216

İrfan Çevik, Attığı Taşla Biyografisi Yüceltilen Adam Edward Said, 225

Muhammed Hüküm, Bir Düşünce Tarihi Okuması Olarak Entelektüel Biyografi, 233

Bâki Ayhan Asiltürk, Yaratıcılıkta Otobiyoğrafı ve Psikobiyoğrafının Rolü, 241

Vefa Taşdelen, Biyografi: Hermeneutik Bir Yaklaşım, 253

Rana Tekcan ile Söyleşi, Yakup Öztürk, 265

273 KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BİYOGRAFI

Ayşe Yıldız-Tuba Işınsoy Durmuş, Doğuşu, Gelişimi ve Dönüşümüyle Osmanlı Sahasında

Biyografi Geleneği, 275

Nihal Şahin Utku, Biyografi: Kahraman Anlatısından Mikro Tarihe, 288

Özlem Güngör Sert, Klâsik Türk Edebiyatının Biyografik Kaynakları: Şuarâ Tezkireleri, 307

Fahri Kaplan, Bir Biyografi Üstadı Olarak Âşık Çelebi ve *Meşâirü's-Şuarâ'sı*, 321

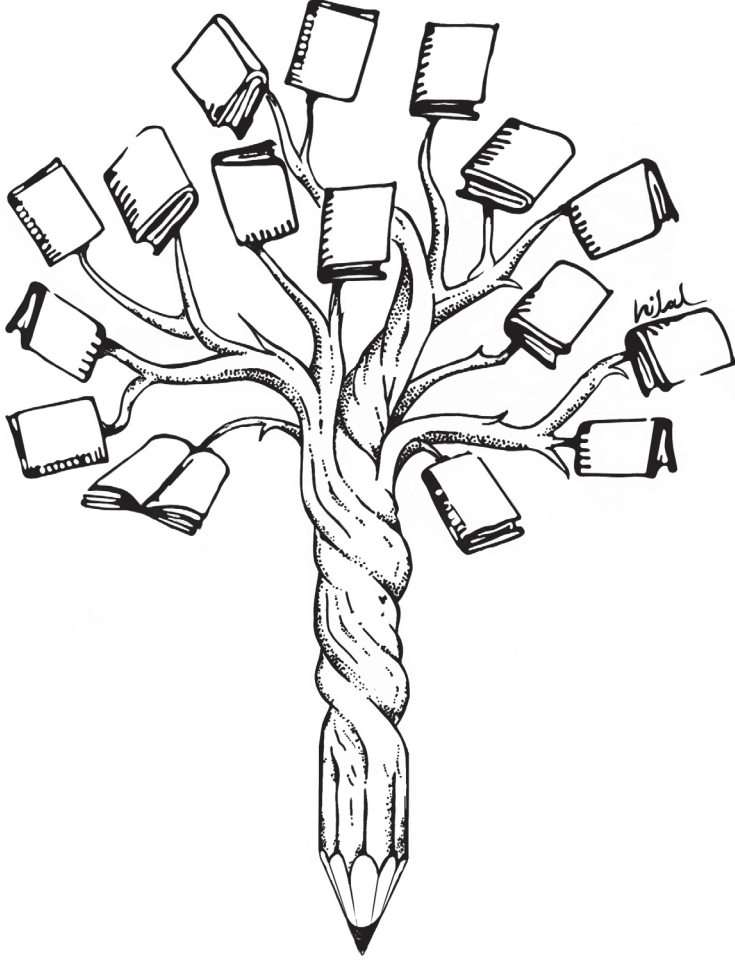
Süleyman Yiğit, Şiir Otobiyoğrafıye Dâhil: Otobiyoğrafı Kaynağı Olarak Divanlar, 332

Mücahit Kaçar, François-Alphonse Belin'in Yazdığı Nevâyî Biyografisinin Necib Âsım

Tarafından Yapılan Türkçe Tercümesi, 340

Mustafa İsen ile Biyografi Geleneği Üzerine Söyleşi, Burhan Can, 363

- Gül Ayşe Akar**, Modern Biyografi Türünün Edebiyatımıza Girişi, **371**
- Beyhan Kanter**, Osmanlı Matbuatında Kimlik İnşası: Müslüman Kadın Biyografileri, **388**
- Elmas Karakaş, Yasemin Daşcıoğlu**, 19. Yüzyıl Osmanlı Basınında Biyografi Türünün İzleri, **398**
- Can Şen**, Biyografik Tiyatro, **405**
- Oğuzhan Murat Öztürk**, Bir Dönem İstanbul'u Güldürdüler Temaşa Sanatkârlarımızın Biyografik Bigilerinin Peşinde, **409**
- Nurtaç Ergün Atbaşı**, Turan Ofazoğlu'nun Tarihî Kişiliklere Dayalı Biyografik Oyunlarına Kuramsal Bir Bakış, **445**
- Esra Çınar**, 1980-2000 Arası Türk Tiyatrosunda Biyografik Oyunlar, **458**
- Yavuz Sinan Ulu**, Türk Tiyatrosunda Cem Sultan, **481**
- Ahmet Tanyıldız**, Biyografi Yazarı Olarak Ali Emîrî, **503**
- İsmail Alperen Biçer**, Kelin Perçeminden Tutmak İbnülemin Mahmut Kemâl İnâl'ın Biyografi Yazarlığı, **515**
- Aynur Singin**, Sessizlikleri Biyografi Aracılığıyla Seslendirmek: Tek Partili Yıllarda Tasavvuf ve Tarikatlar Hakkında Konuşabilmek, **523**
- Koray Üstün**, Ansiklopedi ile Biyografinin Sınırlarında: İbrahim Alaettin Gövsa ve *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, **537**
- Dinçer Apaydın**, Hasan Âli Yücel ve Roman Olmayan Roman, **548**
- Yasin Yavuz**, Abdülhak Şinasi Hisar'ın Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim Biyografileri Üzerine, **558**
- Salman Narlı**, İki Sanatkârın Gözünden Yahya Kemal, **569**
- Abdulahkim Tuğluk**, Bir Edebiyat Tarihinden Fazlası: Tanpınar'ın XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi Üzerine Biyografik Dikkatler, **581**
- Mustafa Dere**, Bir Kemal Tahir Biyografisi: *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, **598**
- Mehmet Ruyan Soydan**, Âkîf'e Dair Yazılan İlk Kitaplar Arasında -Bir Gezinti-, **605**
- Mesut Kaplan**, Tamamlanamayan Eksik: 100 Yıllık Süreçte Tevfik Fikret Biyografilerine Bir Bakış, **634**
- Leyla Keleş**, Necip Fazıl'ın Biyografik Nitelikler Taşıyan Eserlerinin İncelemesi, **645**
- Âtîf Bedir**, Sezai Karakoç'un Üç Biyografik Eseri: Mevlâna, Yunus Emre, Mehmed Âkîf, **661**
- Necmettin Turinay**, Bir Başka Nuri Pakdil "Ben Beni Bildim Bileli", **670**
- Rana Senanur Doğan**, "Yedi Güzel Adam" *Yedi Güzel Adam* mıdır?, **678**
- Erhan Çapraz**, Sıra Dışı Bir Banka Müdürünün Biyografi Yazarlığı: Fahri Bilge'nin Derlemeleri, **690**
- Tayfun Haykır, Sena Baykal**, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Metin Tahlili Yönteminde Biyografik Unsurlar, **707**
- R. Ruveyda Okumuş**, Ali Birinci'nin Teracim-i Ahvâl Yazarlığı ve Biyografi Kaynakçası, **716**
- İsa İlkey Karabaşoğlu**, "İsmi Söyleyemem / Edebiyat Tarihçisi Bulsun" Beşir Ayvazoğlu'nun Biyografi Yazarlığı, **734**

İllüstrasyon: Zeynep Hilal Özder

Yakup Öztürk

BİYOĞRAFİK SORULARA MUHATAP ARARKEN

19. asırdan bu yana Türk edebiyatında sarsıcı, derin, tesiri hâlen devam eden büyük değişimlerin olduğunu hepimiz okuyup görüyoruz. Bu tarihler sadece Osmanlı Devleti'nin payitahtında cereyan eden Osmanlı Türkçesi temelli Türk edebiyatının değil dünyada pek çok milletin dil ve edebiyatının yeni baştan şekillendiği hadiselerle işaret etmiştir. Çok uluslu devletlerin sonunun geldiği, imparatorlukların küçüldüğü, on binlerce insanın ölümlerine sebebiyet veren harplerin cereyan ettiği bu dönemde yazıya dair türler, yeni meseleler, kavramlar, çerçevelerle karışlaştı. Çok uzağa gitmeden padişah etrafında, padişahın yanında ve gölgesinde toplanan, en kıdemli, tecrübeli, meşhur paşaların bile adının nadiren hatırlandığı asırlardan neredeyse devletin bütün irade ve idaresinin paşaların ya da padişah dışı figürlerin eline geçtiği günlere 19. asırla birlikte girdik. Hâkim ve muktedir tek bir kuvvetten geçip, kalabalık meclislerin kurulduğu, nâzırlıkların ihdas edildiği, bu nezaret müessesesinin Kubbealtı'ndaki divan azalarından çok başka bir salahiyyet ile hareket ettiğini biliyoruz. Öyle zamanlar görülmeye başlandı ki bir devri padişahı ile anmak, o devri paşaları ile anmanın gerisine düştü. 19. asır bu açıdan padişahların değil paşaların asırdır. Sultan Abdülmecid'in önüne, her ne kadar onun yetiştirmesi olsa da Mustafa Reşid Paşa geçmiştir. Hangi tarih mecmuası Sultan Abdülaziz'in mühür bende diyerek attığı bir hamleyi yazar? Fakat o mecmualar Sultan Abdülaziz zamanını Âli ve Fuad, bilhassa Âli Paşa'nın maruf ve meşhur hâlleriyle doldurur. Osmanlılarda iktidar sahibi son padişah II. Abdülhamid devrinde bile böylesine güçlü padişahın önüne geçen paşalar olmuştur. Yukarıdan aşağıya doğru devlet kademelerinde tesis edilen yeni intizam, bürokratik yapılar, merkez ve taşra teşkilatlarındaki idari yapının tanzimi, memuriyet ve askeriye kadrolarındaki yenileşme Allah'ın nurunun yeryüzündeki mücessem hâli olan padişah dışındaki insanları da tanınmaya değer muteber kişiler kılmıştır. Bir kişinin nerede nasıl yetiştiğinin, ömrünü hangi meslek üzere sürdürdüğünün, ata ve çocuklarının kimler olduğunun kayıt altına alınmasıyla Türk matbuatında biyografi türünün ilk tohumları atılmaya başlanmıştır. İslam medeniyetinden Türk irfanına kadar kişinin kendisinden bahsetmesi edebe mugayir bir nezaket-sizlik olarak değerlendirildiği, hatta bir insanın en kıymetli verimi olan sanat eserlerini dahi imzasız insanlığın zevkine terk ettiği uzun asırlar görüldüğü için otobiyografinin modern yorumlarının Türk edebiyatı ve basınında görülmesine

epey vakit vardır. Tanzimat seneleri, devlet ricalinin, en aşağı memurdan yüksek kalem ehline kadar hepsinin hayatlarına dair arşivlerde türlü tasnif altında kayıt tutmuştur. Devlet, kendi itibarını ve yarın doğacak muhtemel arızaları gidermek için menfaate dayalı bu kayıtları tutuyor olsa da bir yandan modern biyografi araştırmalarının da esasını ve malzemesini bir araya getirmiştir.

Yeni Türk edebiyatı, yaygın kanaate uyulduğu takdirde 1800'lerin ortasında başlar. Batılı zihnin bir ürünü olan gazetenin, gazetede ki kamuoyunu tesis etmeyi bilen fıkranın, geleneksel sahne faaliyetlerinin dışında, metne dayalı, oynanabilir uzunlukta, tutarlı bir hadise ve zaman dilimi etrafında cereyan eden tiyatronun Osmanlı gazetelerinde görülmesiyle yeni ve hatta batılı bir Türk edebiyatının başladığını görürüz. Bu hadiselerden, matbuattaki yeni türlerin görünmesinden çok önceki asırlarda klasik dönem Osmanlı münevverinin tezkireler, teracim-i ahval, vefeyatnameler, tabakat mecmuaları, sebeb-i telifler, Şakaikı Numaniye gibi çeşitli türler altında biyografik mahiyette eser, antoloji ya da ansiklopedi gibi eserler vücuda getirdikleri bilinir. Sadece Osmanlı devletinde değil İslam tarihinde de büyük biyografi eserleri ortaya konmuştur. Zehebî'yi (ö. 748/1348) burada tazim ile hatırlamak gerekir. Onun muhaddisler başta olmak üzere ünlü kişileri tanıttığı 14 ciltlik *Siyeru 'Alâmi'n-nübelâ* eseri hâlen hayranlıkla okunur. Uzun asırlara yayılan klasik Osmanlı döneminde bir disiplini muhafaza adına henüz biyografi demesek de bu türün bir geleneği vardır. Biz 19. asırdan sonraki hikâyeye geri dönelim.

Tanzimat sonrasında Türk edebiyatçıların henüz kurmaca metinlerinde Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu* ya da Ziya Paşa'nın "Evan-ı tufuliyeti"ni anlattığı *Emile* tercümesinin mukaddimesi gibi birkaç eseri saymazsak doğrudan kendilerini yazdıklarına tanıklık etmeyiz ancak her biri çeşitli gerekçe ya da vesilelerle İslam tarihinden, Osmanlı geçmişinden ya da batılı devlet adamı ve filozoflarından bahseden, kimisi pekâlâ biyografik kabul edilebilecek eserler yazmışlardır. İlk Türk romanını vücuda getiren Şemseddin Sami'nin *Kamus'ül-a'lâm*'ı, Beşir Fuad'ın *Voltaire* ve *Victor Hugo*'su, Namık Kemal'in Osmanlı ve İslam tarihine dair tetkiklerinde ele aldığı isimlerin küçük biyografileri bir çırpıda akla geleceklerden. Maupassant'ın *Cinnet-i Meşahir*'i (1327) gibi Arap harfli, tercüme biyografi kitaplarını Tanzimat'ın biyografi müktesebatı içerisinde değerlendirmek de gerekir.

Türk edebiyatında biyografi meselesinin otobiyografik eserlerle kuracağı ünsiyet için çok beklemeye gerek olmayacak. Hatta edebî türlerin çeşitliliği altında biyografik romanların, tiyatro eserlerinin, şiirlerin yazıldığını göreceğiz. Modern zamanların, insanın görünme arzusunu son derece kuvvetli bir malzeme ile tahrik ettiği 20. asrın ortalarına doğru otobiyografik romanlarla dahi karşılaş-

mak mümkün olmuştur. Biyografik metinlerin üretimi Tanzimat senelerinden itibaren çeşitli seviyelerde sürse de henüz Türk edebiyatında sanatçıların kendi hayatları ile eserlerinde kendilerinden iz barındırdıkları satırları baştan sona ele alınmamıştır. Henüz bu aşamaya geçilmemişken sanatçıların kendi yakın çevreleri hatta birinci dereceden kan bağı olduğu ebeveyn ya da çocuklarını anlattığı eserlerine sıra gelmemiştir. Oğulların-kızların, anne ya da babalarını anlattığı eserlerle Halid Ziya'nın kendi oğlunu anlattığı *Bir Acı Hikâye* gibi kitaplar, Kâmil Yazgıç'ın hatıraları olarak okusak da aslında babası Ahmed Midhat Efendi'nin biyografisi olan eseri biyografik okuma ile tekrar tekrar ele alınmalıdır. Türk edebiyatının son iki asırlık tarihinde hâlâ ortada ve muhkem bir ağırlıkla şöhretlerini muhafaza eden isimlerin biyografileri yazılamamıştır. Az önce Hâlid Ziya Uşaklıgil dedim, yanına Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı da ilave edeyim. Bu iki isimden birinin biyografisini yaklaşık on beş sene evvel doktorada çalışmak üzere gündemime aldığımı hatırlıyorum. O gün bugündür bu iki ismin biyografisini yazan olmadı. Türkiye'de biyografi yazmak sorumluluğunun büyük nispette akademiye, lisansüstü tezlere terk edildiği, burada da kendine mahsus bir hiyerarşi olduğu, birisi hakkında birkaç satır hadi bir kitap hacminde biyografik metin ortaya konduğunda, geriden gelen kimsenin o kişiye el atmadığı bilinir. Bu aşırı hassasiyet, anlamsız tevazu ve saygı Türk edebiyatının en nitelikli isimlerinin marmur biyografilerini okumaktan okuyucuyu mahrum bırakmıştır.

Doktora günlerinin başında biyografik çalışmaya epey yaklaşmış ancak bu süreci Sermet Muhtar Alus'a dönerek tamamlamıştım. Alus'un eserlerinde İstanbul temasıyla hareket ettiğim bu çalışmada bir yazarın günlük gazete, muvakkat dergilerde yayımladığı bütün yazılarını gördükten sonra yazarın hayatını kendi eserlerinden hareketle kaleme almıştım. Bir sanatçının, kalem sahibi bir edebiyatçının hayatını kaleme almanın en öncelikli yolunun o sanatçının yazdığı her cümleyi görmekten geçtiğini bizzat tecrübe etmiştim. Daha önce farklı çalışmalarda hayatına dair birtakım malumata sahip olduğumuz muhakkaktı ancak onun II. Abdülhamid döneminde sürgüne gönderilen bir paşanın torunu olduğunu bilmekle, o torunun Halep'te sürgün dedesini ziyarete gidişini, dönüşünü anlattığı yazılarını görmek aynı değerde bir malzeme sunmaz. Sonra kitap hacminde yayımlanan ilk eserimin Faruk Nafiz Çamlıbel monografisi olması, Nihad Sâmi Banarlı ve Ziya Paşa hakkında biyografiler yayımlamam bu türle olan ünsiyetimi elbette kuvvetlendirdi. Türk edebiyatının üç döneminden üç ismin biyografisini yazmak beni son derece terbiye etti. Tanzimat senelerinden Ziya Paşa, Osmanlı devletinin modernleşen zihnini, efkârıumumiyenin nasıl şekillendiğini, Osmanlı basın tarihini, siyasî ve sosyolojik bir mesele olarak aydın muhalefetini, hırsı altında devriliş giden insan tipini bana getirmiştir. II. Meşrutiyet'ten Cum-

huriyet'e hatta Demokrat Parti senelerine uzanan hayatıyla geniş bir zaman aralığını anlama ve idrak etme imkânını veren Faruk Nafiz Çamlıbel olmuştur. Ziya Paşa'da Osmanlı, Çamlıbel ile Cumhuriyet arşivlerinde uzun seyahatlere çıktım. Çamlıbel'in bıraktığı yerden tarihi Nihad Sami Banarlı devralmıştır. Banarlı, önceki iki biyografinin aksine hayatı hakkında birkaç müsveddeden başka bir şey yazılmamış birisi idi. Bana Banarlı biyografisini terekesi inşa ettirdi. Özellikle Edirne'de ilk gençlik yıllarında kaleme aldığı mektuplarını takip etmek bir hayatı inşa ederken evrak-ı perişanın dikkatle tetkikinde nasıl verimli bir malzemeye dönüşeceğini göstermiştir. Orada Banarlı'nın Yahya Kemal'i bugüne kazandıran bir figür olduğu iddiası ve inancının bizi aldatan bir şey olduğunu da dile getirmiştım. Bunları bana söyleten, biyografi kişinin yazdıkları ve tavırlarını dönemin diğer yazarlarının eserleri ile mukayesedir. Hem akademik ödevler, hem okur olarak dikkatler hem de ortaya konan makale, ansiklopedi maddesi ya da kitap seviyesindeki eserlerden dolayı biyografi ve otobiyografi ile ilgili dikkatlerim daima diri kalmıştır. Biyografinin kurmaca ya da kurmaca dışı eserlerdeki varlığından biyografi yazımında muhtaç olduğumuz sair türlere kadar her yayın önemli görülmüştür. Şahısların biyografileri dışında her şeyin söz konusu edileceği çalışmalarda türün tarihi, tarifi, sınırları ve diğer türlerle ilişkisinden başlanarak bir temel atılmalıdır. Bunun dışında Türk edebiyatında, kültür tarihinde hiçbir türün teorisi olmadığı gibi biyografinin de teorilerinin batıda aranacağı gerçeği ile bu kaynaklardan hareketle teorik çeşitlilikten bahsetmek gerekir. Burada araya girerek Türk edebiyatında teorik/nazarî bakışın eksik olduğunu söylerken bunu bir eleştiri ya da hata olarak görmediğimi de ifade etmeliyim. Türk edebiyatında, Türk tarihi ve araştırmalarında son derece güçlü biyografılar ve biyografik eserler vardır. Bunların varlığı türün teorisini yapmaktan çok daha kıymetlidir. Batılı teorik meselelere dönecek olursak bu uğurda dünya literatüründe epey geniş bir zenginlikten bahsetmek mümkündür. Hemen aklıma geliverenleri yazdığımda bu çeşitliliğin istendiğinde uzayabileceği de ortaya çıkacaktır. Yorumsamacı biyografi, psiko-biyografi, yeni biyografi, politik biyografi, popüler biyografi, biyografik estetiği, metabiyografi vs. biyografi teorileri üzerine Türkiye'de araştırmacılar eserler, makaleler, lisansüstü tezler ortaya çıkarmışlardır. Bu teorik malzemenin Türkiye'de bugüne kadar yapılan kurmaca eserlerin biyografik okuması ya da ilmi biyografik eserlerde, bu teorik malzemenin terminolojik ifadelerden uzakta kullanıldığı görülecektir. Ancak hâlen bu teorilerin kurmaca metinlere uygulanması için geniş ve boş bir saha araştırmacıları beklemektedir. Sözelimi Metin Kaçan'ın *Fındık Sekiz* romanını psiko-biyografik teori ile incelemek epey ilgi çekici olabilir.

Bir biyografin birden çok anahtarı olmak zorunda. Türkiye'de, Türk edebi-

yatı, kültürü, tarihi içerisinde bir şahsın biyografisini kaleme alacakların dil seviyesinde en temel ihtiyacının Türkçe bilmek olduğunu, bunun yanında Fransızca ve Rumca, Ermenice gibi dilleri tanıyacak kadar ilgisinde tutması gerektiğini düşünüyorum. Biyografin maddi malzemeyi işler hâle getirmesi için eski Türk harflerini bilmesi, matbu seviyede olsun Osmanlıca okuyup anlayabilmesi şarttır. Bunları yedeğine alan bir araştırmacı kütüphanelerin her türlü kuyûdatıyla başa çıkacak sabrı da taşımalıdır. O, süreli yayınların, edebiyat tarihlerinin, devlet arşivlerinin, aile terekelerinin, TRT gibi devlet ya da özel televizyon-radyo kanalı arşivlerinin, sahafların ardında efemera ilgisinin, sanatçılara ait müzelerin ya da evlerin çekmecelerinde, raflarında iz arayıp durarak biyografisini inşa edecektir. Biyografinin kaynakları olarak kabul edebileceğimiz bu başlıkların her biri kendi başına büyük değere sahiptir. Sözelimi biyografi yazımında efemeraların ne türden bir değeri taşıdığını Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun arşivinden görürüz. Öte yandan sanatçı müzelerinin sanatçının biyografisini yazarken nasıl bir değeri vardır sorusunun peşine düşebiliriz. Aklıma Prag'daki Kafka müzesi geliyor. O müzeyi Kafka'nın eserleri yapmıştır. Müzedeki her obje, her elektronik imkân, her plastik sanat Kafka'yı dikkatle okuyan küratörlerin işidir. Bir de sanatçısını yapan müzeler vardır. Adalı iki sanatçımızın, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Sait Faik Abasıyanık'ın müze-evleri, sanatçının eserini anlamakta muhiti ile birlikte bize neler söylemektedir?

Hayatı yazılacak kişinin tespiti, malzemenin devşirilmesi, biyografik malzemeyi işler hâle getirecek dil ve alfabenin temininden sonra biyografin eserini bir geleneğe bağlaması söz konusu olabilir. Şunu demek istiyorum: İslam tarihinden ya da Hz. Peygamberin muhiti ve ailesinden bir şahsiyetin hayatını kaleme alırken siyer türünden bahsetmemek mümkün olmaz. Hilye-i şerifleri, şemailleri, mevlid-i nebîleri burada hatırlarız. Osmanlı döneminden bir şahsiyetin izini sürecekssek varsa o zatın eserlerine, döneminin divan ve her türlü telif eserine, hatta mezar taşına kadar gideriz. Osmanlı Devleti'nde önemli bir gelenek olarak tarih düşürme faaliyetinin biyografi araştırmalarındaki yerini bu vesile ile hatırlamak gerekir. Tarih düşürmenin hadisenin cereyanından hemen sonra yapılacağı, bunun sadece Hicri takvime göre hesaplanacağı, tarih düşüren şairin varsa "oyunlarına" vâkıf olunması gerektiği de hatırdan çıkarılmamalıdır.

Klasik Türk edebiyatından Osmanlı döneminin son demlerine kadar biyografik metinlerin kaynakları ortalama bu şekilde iken Cumhuriyet'ten sonra malzemenin çoğaldığını, bunlara yenilerinin eklendiğini, hâliyle bazılarının kaybolduğunu göreceğiz. Tarih düşürmenin Arap hurufatı ile şekillenmesinden dolayı 1928'den sonra mezartaşı, kitabe vs. umuma açık taşlar üzerinde tarih düşürme görmek ya da şairlerin eserlerinde tarih manzumelerine yer vermelerini bekle-

mek beyhude olacaktır. Fakat devlet kayıtlarının daha sistemli hâle gelmesinden dolayı arşiv belgelerinin arttığını, Osmanlı son dönemini görmüş münevver tabakanın Cumhuriyet'in ilk senelerinde mütekait olarak hatırat kaleme aldıklarını görebiliriz. Ancak bu dönemde biyografi araştırmalarına kaynaklık edecek yeni malzemenin ortaya çıkışını biyografi çalışmalarının heyecanını duyan insanlar olarak merakla seyredebiliriz.

Günümüzde edebiyat dergilerinin, yayınevlerinin çıkardığı dergilerin çeşitli vesilelerle yıllık ya da muayyen olmayan zamanlarda okurlarına sundukları bazı ilaveler olur. Hemen aklımıza gelecektir ki özellikle 1990 ve 2000'lerde yaygınlık kazanan şiir yıllıkları, Osmanlılardan miras aldığımız nevsal türünün bir devamı olarak biyografi çalışmalarında kullanılmalıdır. 1914'te yayımlanan ve ilk edebiyat yıllığı kabul edebileceğimiz *Nevsâl-i Millî*'nin dönemin edebiyatçılarını bir araya getiren önemli bir biyografi kaynağı olduğunu kim reddedebilir? Yıllar önce bu eserin kadın edebiyatı çalışmalarına nasıl kaynaklık edebileceğine dair bir bildiri sunmuştum. II. Meşrutiyet'in genç ve ikbal sahibi kadın edebiyatçılarının hepsinin birincil kaynaktan biyografik bilgileri de bu eserdeydi. Yıllıklar daha çok şiir, az da olsa hikâye ve edebiyat yıllıkları olarak dergi gölgeleri altında devam etti. Yıllıkların yanında biyografileri besleyecek özel sayılar da yayımlanmıştır. Çoğu zaman kişinin ölümünden sonra çıkarılan özel sayılarda biyografik malzemenin zenginliği hemen göze çarpar. *Hece* dergisinin her yıl bir edebiyatçı ya da topluma mâl olmuş kişiler hakkında çıkardığı özel sayıları bu açıdan değerli bulmamak mümkün değildir. Biyografi araştırmacıları için kişilerin ölümünü takip eden gün ve haftalarda gazete ve dergilerde yayımlanan, çoğunluğu nekrolojiye giren yazılar da yok sayılamaz. Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde aile içinde yazılan biyografiler de gündemimize girmiştir. Mektup ya da hatırat türünden eserler de aile içinde yazılan biyografik eserlere emsal gösterilebilir. Bir sanatçının oğlu, eşi, babası vs. tarafından anlatıldığı hatırat türünden eserlerden bazılarını ben de sıralayabilirim. Ali Ekrem Bolayır'ın *Namık Kemal*, Halide Edip'in *Doktor Abdülhak Adnan Adıvar*, Meral Ataç Tolluoğlu'nun *Babam Ataç*, Emre Kongar'ın *Babam, Oğlum, Torunum*, Perihan Bakır'ın ağabeyi Cemal Süreya'yı anlattığı eseri *Size Nefesimi Bırakıyorum*, Adnan Siyadet Tarlan'ın *Ali Nihad Tarlan*, Aytan Çetiner'in *Komşum Sait Faik*, Ülker Banguoğlu Bilgin'in Tahsin Banguoğlu, Sâmîha Ayverdi'nin yeğeni Fazlı Ayverdi ile mektuplaşmalarından oluşan *Hayat Veren Mektuplar* eserleri... Bunlara armağan kitaplar adıyla yayımlanan eserleri de ilave edebiliriz. Eskilerin, bir sanatçının ilk eserinin yayımlanmasının üzerinden genellikle elli yıl geçtikten sonra o sanatçının onuruna bir araya geldikleri toplantılara jübile adı verilirmiş. İstirrat kabilinden hatırlatayım, buraya ihtifalleri de eklemek icap eder. Buralarda jübile sahibine bir de hatırat

kitap takdim edildiği olmuştur. Hatta Ahmed Midhat Efendi gibi ölümünden yıllar sonra jübilesi yapılan ve hakkında bir kitap yayımlanan Türk edebiyatçıları da vardır. *Bir Jübilenin İntibaları Ahmed Midhat'ı Anıyoruz* adıyla yayımlanan ve Hakkı Tarık Us'un mimarı olduğu eser bizde armağan kitap geleneğinin önemli numunelerinden biri olarak gösterilebilir. Biyografi yazımında bu eserlerin gözden kaçmayacağı muhakkaktır. Her ne kadar son zamanlarda yetiştirdiği bir talebesini bile hatırlamakta zorlandığımız, en son yazısını ne zaman yazdığını kendisi bile unutan isimlere armağan kitaplar hazırlanarak bu geleneğin içi boşaltılmış olsa da talebelik zamanlarımda tanıdığım Dergâh Yayınlarının armağan kitaplarını sevgiyle hatırlıyorum. Mehmet Kaplan'dan başlayarak M. Orhan Okay'a kadar bir geleneğin kurucu isimleri bu kitaplarda yaşatılmaktadır. Keşke Erzurum ekolünün, Ankara üniversiteleri çevresindeki Türkoloji geleneğinin de bu şekilde kayıt altına alındığını görssek... M. Kaya Bilgegil, Niyazi Akı, Haluk İpekten, Şerif Aktaş dönemi Erzurum Türkolojisinin tanıkları hâlâ sağlıklılar ve o günleri kayda geçirecek hafızaya sahipler. Onları dinlemenin, söylediklerini kaydetmenin ne derece önemli olduğunu söylemek bana düşmese gerek. Konuyu dağıttığımın farkındayım ancak armağan kitapların bugüne olduğu kadar geçmişe dönük de hazırlanabileceğini, bunların biyografi araştırmalarında yabana atılamayacağını hatırlatmak isterim. Ömer Faruk Akün'ün vefatından sonra (2006) yayımlanan *Türklük Bilimi Araştırmaları* dergisini (S. 19) kim yok sayabilir?

Cumhuriyet döneminde kendi hatıralarını yazan, kurmaca eserlerinde otobiyografisinden izler bulunduran edebiyatçılar ile o edebiyatçılar hakkında araştırma yapan biyografilerin eserleri arasında mukayese imkânı da doğmuştur. Şunu söylemek istiyorum: Yahya Kemal'in Üsküp'ten başlayarak Paris'e uzanan hatıraları ile dostlarının ya da biyografi yazarlarının Yahya Kemal hakkında yazdıkları tam olarak örtüşür mü? Nihad Sâmî Banarlı'ya kalırsa Yahya Kemal'in şu hayat-taki tek dostu Banarlı'nın kendisidir. O olmasa hastane odasında günlerce bir başına kalacak, yalnızlık içinde can verecektir. Fakat Şemsi Kuseyri'nin gazetede yazdıklarına bakılırsa hastane koridorlarından sanatçının dostları bir an bile eksik kalmamıştır.

Biyografinin kurmaca metinlerde en itibar gördüğü yer kuşkusuz romanlardır. Ancak şiir ve tiyatrodan da biyografiden istifade edildiği açıktır. II. Abdülhamid'i konu alan oyunlar hakkında benim danışmanlığımda bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Latin harflerine aktarılmamış yaklaşık kırk oyunda baş kahramanın II. Abdülhamid olduğu görülmüştür. Bu türden onlarca tarihî şahsiyetin hayat hikayesi piyeslerde yaşatılmaktadır. Biyografi ve edebiyat ilişkisini roman dışına çıkardığımızda en zengin malzeme-yi tiyatro sunacaktır.

Türkiye’de biyografi çalışmaları dendiğinde Anadolu’da yerel kalan ancak disiplinleri ve ortaya koydukları mahsul ile hususi bir dikkati daima hak eden araştırmacılar da gözden kaçmamalıdır. Şevket Beysanoğlu’nun Diyarbakır’a dair çalışmaları, İhsan Ozanoğlu’nun Kastamonu’ya kattıkları bu başlığın hatırına hatırlanmalıdır. Bu türden biyografik çalışmaları Anadolu’nun kadim şehirlerinden başta Bursa, Konya, Edirne, Trabzon, Amasya, Tokat, Gaziantep vs. için de yapmak gerekir.

Geçmiş Osmanlı dönemine uzanan hatta burada Şemseddin Sami’nin bir eseri olarak hatırladığımız biyografi sözlükleri de Cumhuriyet döneminde yaygınlaşmıştır. Osmanlıdan bugüne doğru geldiğimizde birkaç eseri araştırmacıların dikkatine sunmak isterim: *XIII. Asr-ı Hicride Osmanlı Ricali*-Ali Rıza Bey, Mehmed Galib; *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri* (1845) - Karlızade Cemaleddin Mehmed; *Türk Şairleri* (1339) - Kaya Nuri; *Çağdaş Dünya Edebiyatçıları Sözlüğü* -Oktay Akbal; *Dünya Yazarları ve Eserleri Ansiklopedisi*-Selahattin Hilav; *Garp Musikisinde Büyük Adamlar*-Mebrure Sami; *Geçmiş Zaman Edipleri*-Abdülhak Şinasi Hisar; *Genç Romancılarımız ve Eserleri*-Mehmet Behçet Yazar; *İstanbul’da Gömülü Meşhur Adamlar*-M. Orhan Bayrak... Meşhur ifadesiyle yayımlanan pek çok kitabı bu listeye ilave edebiliriz. Bir de araştırmacıların dikkatini çekecek bir başlığı ben hatırlatayım. Biyografi sözlükleri demişken, biyografi altında kullanılan kelimelerden müteşekkil bir başka biyografi sözlüğü hazırlanabilir. Mesela biyografi, otobiyografi, arşiv, sicil kaydı, emekli sandığı, kafa kâğıdı, göbek bağı, kuşak, hatırat, şehadetname, günlük vs. kelimelerinin madde başı olduğu bir sözlük sizin biyografi ufkunuzu da gösterebilir...

Biyografi sözlüklerinin altında sadece kadın yazarları ele alan çalışmalar da vardır. Tanzimat senelerinde ne derece böylesine müstakil bir eserle karşılaşılıyor bilmiyorum ancak kadın ve çocuğu keşfettiğimiz II. Meşrutiyet senelerinde kadınlara dair müstakil biyografi çalışmaları olmuştur. Bu geleneğin Cumhuriyet’ten günümüze doğru devam ettiğini biliyoruz. Mehmed Zihni Efendi’nin 1913-1925 tarihli *Meşahirünnisa*, Mehmed Enisi’nin 1925 ve 1927’de yayımlanan *Tarihte Güzel Kadınlar* kitaplarını hatırlıyorum. Muhakkak bu hikâyenin daha geniş dökümü yapılmıştır...

Biyografi üzerine düşünen bir araştırmacı olarak bu türe yaklaşırken zihnimde pek çok sorunun cereyan ettiği olmuştur. Bunların bir kısmını buraya kaydetmek istiyorum: Biyografi tabirinin, biyografiden kastedilen şeyi karşılamakta yeterli olduğunu düşünebilir miyiz? Biyografinin bir terim olarak etimolojisini, kavram çerçevesini nasıl çizeriz? Buradan hareketle biyografinin, hâl tercümesi, özgeçmiş vs. tabirlerle karşılanmasını yeterli görebilir miyiz? Biyografinin tarihi hakkında neler söyleyebiliriz? İlk biyografi metinleri nerede, hangi ihtiyaçlarla

ortaya çıkmıştır? Biyografinin doğuda ve batıda yüklendiği manalarda farklılıklar var mıdır? Batıda bir biyografi harekete geçiren saik ile doğuda onu hareket ettiren kuvvet aynı mıdır? Mesela coğrafya, kültür, din, dil vs. unsurlar bir hayatın ele alınmasında ne derece tesirlidir? Biyografinin temel tanımlarında toplumca tanınmış kişilerin hayatlarının yazılmasından bahsedilir. Bunu nasıl yorumlamalıyız? Kimin hayatı yazılmaya değerdir? Bir esnafın biyografisi yazılamaz mı? Ben Çengelköy’de bir marangozun biyografisini yazarak semtin elli yıllık dönüşümünü, köyden kente göçü, değişen sosyolojiyi ortaya koysam, değersiz midir? Batıda biyografinin seyri hakkında tespitlerimiz nelerdir? Batı edebiyatı, biyografik kurmacaya ne derece yoğunlaşmıştır? İddia edildiği gibi batıda biyografi çokça yaygın ve değerli bir tür müdür? Biyografinin bir tür olarak edebiyatla karşılaşması mümkün müdür? Bu nasıl gerçekleşir? Biyografinin didaktik bir metin olmasıyla kurmacanın biyografi ile iç içe geçmesi arasındaki durumu nasıl yorumlarız? Türk edebiyatı sahasına dönecek olursak, bizde biyografinin tanımına yaklaşan en erken çalışmalar kimlere aittir? Hangi eserleri biyografik bir eser olarak değerlendiririz? Hâlen biyografisinin yazılmasını beklediğimiz isimler kimlerdir? Bir kişi hakkında ikinci bir çalışmanın yapılmasını engelleyen akademik tavır hakkında neler söyleyebiliriz? Türkiye’de biyografi çalışmalarının problemleri nelerdir? Bir biyografinin malzeme sınırlaması yapmasından bahsedilebilir mi? Hedef kişiye dair, bir biyografin en evvel görmesi gereken malzemedен söz edilebilir mi? Bir biyografide görülmediği takdirde o biyografinin bütün değerinin ortadan kalkacağı şeyler var mıdır? Kişinin kendi yazdıkları ile kişiye dair yazılanlardan hangisinin daha sıhhatli olduğunu düşünürüz? Belgeye itimat her zaman mümkün müdür? Belgede bizi yanıltan ne olabilir? Kurmaca biyografilere bakışımız nedir? Biyografik roman diye bir ayrıma inanmalı mıyız? Kurmaca olduğunu iddia eden bir metinden biyografik bilgi alınabileceğini düşünebilir miyiz? Kurmaca ve biyografi ilişkisinde akla en evvel roman gelir. Şiirin biyografi ile ilişkisi nasıl olmuştur? Otobiyografik ya da biyografik şiir diye bir türden bahsedebilir miyiz? Teknolojinin, yapay, sahte, sathî, gayrıinsani zekâ ile okunan Osmanlı Türkçesi metinlerinin, yabancı dilde yazılmış metinleri, mektupları çözen programların, dijital arşivlerin biyografi çalışmalarını hangi yöne sevk edeceğini düşünmeliyiz? Aslolan bir biyografin malzemeye ulaşması mıdır, bunu yorumlaması mıdır? Türk edebiyatında meşhurluğu nispetinde biyografisinin yazılmasının epey müşkil olduğunu düşündüğümüz isimler var mıdır? Mesela çok tanınır, çok meşhurdur ancak hayatlarının belli dönemi hakkında elimizde hiçbir malumat olmadığı için işe girişmek mümkün değildir dediğimiz kimseler var mıdır? Kolayca aklıma Şinasi gelecektir... Buna benzer isimlerden bahsedebilir miyiz? Biyografi yazarının sınırının olup olmaması hususunda ne

düşünmeliyiz? Bir hayatı kaleme alırken biyograf neredede durmalıdır? Biyografi ve mahremiyet, ahlak, hususî hayat vs. kavramlara nasıl bakarız? Bir kişinin hayatında olan biten şeylerin tamamı biyografi metnine taşınmalı mıdır? Bir hayat, hangi durumda başkalarının da bilmesi gereken bir yapıya dönüşür?

Teşekkür

Hece dergisinin, yayınevinin kurucusu değerli Ömer Faruk Ergezen, *İsmet Özel Özel Sayısı*'nın yayımlanmasından kısa bir süre sonra beni arayıp *Hece Dergisi Biyografi Özel Sayısı*'nın editörlüğünü tarafıma tevdi ettiğinde biyografiye dair zihnimi uzunca bir süredir kurcalayan bu soruların cevaplanması için bir fırsat doğduğuna inanmıştım. Omuzlarıma yüklenen sorumluluğu hafifleten en önemli muharrik kuvvet, biyografinin doğrudan kendisiydi. Yukarıdaki soruları hızla zihnimde olgunlaştırdığımı ve bu sorulara kimlerden cevap alacağımı düşünmeye başladığımı hatırlıyorum. Elinizde tuttuğunuz bu eser, söz konusu sorulara büyük nispette cevaplar alındığını gösterecektir. Bunun bahtiyarlığı içerisindeyim. Ancak yazı talebinde bulunduğumuz dostlarımızın, akademisyen, araştırmacı büyüklerimizin insanî hâllerden dolayı yazılarını teslim edememelerinden bazı sıkıntılar doğduğunu, özel sayının bazı başlıklardan mahrum kaldığını belirtmem gerekir. Son yıllarda epey revaçta olan sözlü tarih çalışmaları, İslamcı biyografi, gölge yazarlık, nehir söyleşiler, Balkanlar, Azerbaycan, Afrika gibi Türk ve İslam coğrafyasındaki biyografinin durumuna dair yazılar olsun istedim. Gelenekli Türk sanatlarının icracıları hakkında, Türk ressamlar hakkında kaleme alınan biyografik araştırmaların da bir dökümünü, bu çalışmaların varsa arızalı taraflarını özel sayıda bulundurmalıydım. Bunların başka vesilelerle tamamlanmasını arzu ederim. Özel sayının editörlüğünü uhdeme aldıktan sonra Ankara'da Nâzım Hikmet Polat ve Metin Kayahan Özgül'ü, Bursa'da Mustafa Kara'yı, İstanbul'da Beşir Ayvazoğlu ve Abdullah Uçman'ı hassaten ziyaret ettim. Kendilerine şükran borçluyum. Bin bir emek harcayarak, benim ısrarla teklif ettiğim başlıklara kendilerini inandırarak çalışan ve yazılarını gönderen imza sahiplerine de müteşekkirim. Özel sayının çıkacağı ilanını duyup yazılarını bizimle paylaşanlar da olmuştur. Onlara da dikkat ve emekleri için teşekkür ederim. Özel sayının Soruşturma kısmında davet ettiğim isimlere üç soru yönelttim. Her biri büyük bir ciddiyet içerisinde sorularımı cevapladılar. Buradan kendilerine tekrar teşekkür ediyorum. *Hece* dergisinde çeşitli zamanlarda bir araya gelerek sayının muhtevası için uzun saatlere yayılan toplantılar yapıldı. Başta Ömer Faruk Ergezen Bey olmak üzere *Hece* dergisinin yayın kurulundan birbirinden kıymetli teklif ve destek gördüm. Nezaketle çalışmanın güzelliğini bana gösterdiler. Bu sayının editörlüğünü Özlem Güner Hanımefendi ile paylaştım. Kendisine bir